

МОЛОЧНИЙ ПІДКОМПЛЕКС АДМІНІСТРАТИВНОГО РЕГІОНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

**Турченко М.М., к.е.н., професор,
Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка**

Роль молочного підкомплексу у врегулюванні соціальних проблем села та у формуванні високопродуктивного конкурентоспроможного товарно-підприємницького середовища сільських агломерацій загальноновизнана. Так, оскільки він репрезентує найбільш впливову галузь тваринництва якою є скотарство, то його стан багато в чому визначає ефективність і продуктивність функціонування тваринництва в цілому. Вклад молочного підкомплексу у розвиток тваринництва завжди був найбільш вагомим. Таким він залишиться і у видимій перспективі. В даному випадку йдеться про такі функції тваринництва у процесі життєдіяльності українського села як:

- найкритичніший компонент системи ведення сільського господарства;
- осередок для створення нових робочих місць;
- потужне джерело доходів сільського населення;
- інструмент для врегулювання продовольчої проблеми та для забезпечення продовольчої безпеки держави;
- інструмент для зупинення руйнації чорноземів та інших ґрунтів України;
- джерело біогазу, який можна використати для врегулювання енергетичної проблеми.

Сучасний стан молочного підкомплексу України є всі підстави кваліфікувати як вкрай незадовільний. Його вклад у процес життєдіяльності українського села катастрофічно зменшується. За період 1990-2010 років його основні параметри неухильно погіршувались. Так, поголів'я корів скоротилось у 10 разів. Скоротилось і виробництво молока на душу населення з 422 кг до 252 кг, що набагато нижче раціональної норми споживання. Отже дослідження проблем пов'язаних з формуванням високопродуктивного і конкурентоспроможного молочного підкомплексу є вкрай необхідним і своєчасним.

Саме такі дослідження проводяться в даний час на кафедрі організації виробництва, бізнесу та менеджменту ХНТУСГ імені Петра Василенка. Їх об'єктами є молочні підкомплекси Богодухівського, Дворічанського, Дергачівського та Краснокутського районів Харківської області. Вже на перших етапах цих досліджень був встановлений тісний взаємозв'язок розвитку молочного підкомплексу адміністративного району з врегулюванням проблем ринково-підприємницької трансформації внутрішнього середовища цього останнього.

Як відомо, внутрішнє середовище адміністративного району в даний час включає два сектори: напівнатуральний і товарно-підприємницький. Перший репрезентують особисті підсобні домогосподарства (ОПДГ) населення, які виробляють близько 80% обсягу продукції молочного підкомплексу України. Отже доцільність його збереження та всілякої державної підтримки у видимій перспективі не викликає жодного сумніву. Проте цілком очевидним є і те, що всі основні резерви подальшого суттєвого нарощування обсягу продукції молочного підкомплексу в ОПДГ населення вже вичерпані. Разом з тим проведення досліджень молочного підкомплексу в ОПДГ є дуже утрудненим завдяки неможливості одержання достовірної вихідної інформації для розрахунків. Все це обумовило обмеження наших досліджень рамками товарно-підприємницького сектора.

Не викликає жодного сумніву положення про необхідність забезпечення повної відповідності основних параметрів внутрішнього середовища адміністративних районів вимогам стратегічного менеджменту та Європейської Хартії місцевого самоврядування. Одним з вимог стратегічного менеджменту є створення умов для формування самодостатніх стратегічних зон господарювання (СЗГ). В умовах Лівобережного Лісостепу з України такими можна вважати СЗГ, які контролюють не менше 5000 га ріллі. При цьому дуже бажаними є співпадіння меж СЗГ з межами низових адміністративно-територіальних одиниць, за якого одна громада низової адміністративно - територіальної одиниці контролює одну, або декілька СЗГ. Зовсім не бажаною є ситуація за якою декілька громад низових адміністративно - територіальних одиниць контролюють одну СЗГ. Метою створення СЗГ є формування раціональної внутрішньорайонної системи спеціалізації та концентрації тваринництва. Воно має передувати будь-яким проектним проробленням щодо формування раціонального молочного підкомплексу на рівні адміністративного району.

Процес проектування раціонального молочного підкомплексу адміністративного району розглянемо на прикладі Богодухівського району Харківської області. В даний час товарно-підприємницький сектор цього району володіє площею ріллі, яка знаходиться під юрисдикцією 23 сільських рад, з яких лише дві контролюють площу ріллі, достатню для формування СЗГ. Це Ул'янівська (5717,6 га) та Івано-Шийчинська (4938,3 га). Інші ж сільські ради контролювали площу ріллі від 4227,8 га (Шарівська) до 700,3 га (Червононивська). У зв'язку з цим було запропоновано на базі існуючих 23 низових адміністративно-територіальних одиниць сформувати дев'ять СЗГ. З них найбільшою за площею ріллі має бути Губарівсько-Дмитрівська (10146,8 га), а найменшою – Петропавлівсько-Сазоно-Баланівська (5255,5 га).

Згадані дев'ять СЗГ мають послугувати основою раціональної внутрішньорайонної системи спеціалізації і концентрації тваринництва, яка матиме у своєму складі два підкомплекси:

- молочний – сім СЗГ, які володітимуть 45957 га ріллі;
- м'ясний – дві СЗГ, які володітимуть 18957 га ріллі.

Після встановлення меж районного молочного під комплексу та площі ріллі у семи СГЗ, які мають увійти до його складу, з'явилася можливість для визначення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) та його структури в межах кожної СЗГ. При цього були використані нормативи розраховані на 1000 га ріллі:

- поголів'я ВРХ в умовному обчисленні 590 голів, з яких корови 480 і ремонтний молодняк 110 (або 165 у фізичному обчисленні);
- поголів'я свиней на локально-допоміжній фермі у розрахунку 0,6 голови на одну корову: $480 \times 0,6 = 290$ фізичних голів або 10 умовних голів.

Отже загальний норматив щільності поголів'я на 1000 га ріллі складатиме 600 умовних голів ($480 + 110 + 10$), або 0,6 голови на один га ріллі.

Одночасно були розраховані також і показники продуктивності сільськогосподарських тварин у розрахунку на одну корову:

- надій молока 6,0 тонн;
- жива вага вибрактованих тварин 0,135 тонн, в тому числі зверх ремонтний молодняк у віці 20 днів реалізований у м'ясний підкомплекс СЗГ 0,046 тонн ($0,83 \times 0,055$ тонн);
- звичайний гній 10 тонн, або біоорганічне добриво після відбору метану – 8,0 тонн;
- біогаз у розрахунку 40 м³ на одну тонну звичайного гною –

400м³.

Біогаз можна використати на одержання 250 тонн дизельного палива за умови виходу 25 кг з тонни звичайного гною, або на одержання 2400кВт/годин електроенергії за умови виходу 240 кВт/г з тонни звичайного гною.

Всі приведені вище нормативи були використані у ході визначення основних параметрів організаційності структури окремих СЗГ, в тому числі і для УЛ`янівської: тут загальна площа ріллі у її товарно-підприємницькому секторі, який вписується в межі первинної низової адміністративно-територіальної одиниці – УЛ`янівської сільської ради в даний час складає 5717,6 га. Потенційними організаціями учасниками майбутньої СЗГ є наступні сім:

- ВАТ УЛ`янівське - 4810,2 га
- ТОВ «Трайтон Фармінг Харків» - 528,3 га
- державне підприємство «Богодухівській УКК» - 200,8 га
- фермерське господарство «Онїс» - 45,5 га
- фермерське господарство «Берізка» - 45,5 га
- фермерське господарство «Веснянка» - 45,5 га
- фермерське господарство «Комок» - 42,0 га

Для забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті згаданих організацій аграрного профілю вони будуть зобов'язані утримувати 3431 умовних голів (5717,6 га x 0,6).

Після визначення загальної потреби у поголів'ї сільськогосподарських тварин організацій-учасників УЛ`янівської СЗГ постало питання про його розподіл між ними та про вибір найбільш прийнятної в даних умовах способу його утримання та використання новітніх (ноосферно-космічних) технологічних процесів. В даному випадку була можливість вибору одного з двох можливих способів розподілу поголів'я тварин між організаціями аграрного профілю в межах УЛ`янівської СЗГ:

- європейського, який передбачає утримання сільськогосподарських тварин в усіх без винятку організаціях аграрного профілю розміщених в межах СЗГ незалежно від їх розміру;
- американського, який передбачає утримання сільськогосподарських тварин лише в організаціях-учасниках СЗГ, які є власниками крупних тваринницьких високотехнологічних комплексів.

Частіш за все в організаціях-власниках крупних високотехнологічних тваринницьких комплексів власна сіяна кормова

площа є недостатньою для виробництва необхідних обсягів кормів і тому вони вимушені залучати до їх виробництва сусідні організації аграрного профілю, які не утримують сільськогосподарських тварин. Є, навіть, такі випадки коли власник крупного високотехнологічного тваринницького комплексу взагалі не має власної сіяної кормової площі. І це тоді, коли розміри молочних комплексів коливаються від 1000-1500 до 5000 корів. Взаємодія власників крупних високотехнологічних молочних комплексів із сусідніми організаціями, які не утримують сільськогосподарських тварин вимагає організаційного оформлення у вигляді виробничих об'єднань кластерного типу на основі локальних ринків продукції зернофуражних і кормових культур з одного боку і гною – з іншого боку. Створення саме такого об'єднання в межах УЛ'янівського СЗГ є всі підстави вважати не лише можливим, але і безумовно доцільним.

Як вже було встановлено вище в межах УЛ'янівської СЗГ потрібно утримувати 3431 умовних голів. У перерахунку на фізичне поголів'я воно складатиме:

- ВРХ 3670 голів;
з них корови 2730 голів
ремонтний молодняк 940 голів;
- свині 1898 голів.

Отже постало питання про спосіб розміщення цього поголів'я в межах новоствореної СЗГ:

- перший варіант розміщення – один господарський центр поблизу геометричного центру території СЗГ;
- другий варіант розміщення поголів'я – два господарських центра.

Розрахунки показали, що більш прийнятним є варіант розміщення поголів'я сільськогосподарських тварин. Згідно з цим варіантом воно матиме наступний вигляд:

- технологічний тваринницький комплекс(ТТК) молочного напрямку:
корови – 2730 надосм 6000 кг за рік
ремонтний молодняк 940 голів (620 в умовному обчисленні);
- локально допоміжна свинарська ферма – 1900 голів (676 в умовному обчисленні).

Після визначення чисельності поголів'я сільськогосподарських тварин на обох перспективних тваринницьких комплексах з'явилась можливість визначення розміру сіяної кормової площі за нормативом 1,1 га на одну умовну голову:

4026 (2730+ 620+ 676)*1,1=4429 га. 4429 га це 70,5% площі ріллі в Ул`янівській перспективній СЗГ. Отже буде можливість 29,2% ріллі в організаціях-учасниках СЗГ, або 2401 га виділити під чисті пари, зернові продовольчі та технічні культури.

Інтереси освоєння проектних пророблень щодо формування молочного підкомплексу Ул`янівської СЗГ вимагатимуть створення в її межах двох виробничих об'єднань кластерного типу в яких організації власники крупних високотехнологічних тваринницьких комплексів матимуть статус організацій-лідерів, а всі інші організації аграрного профілю статус організацій-сателітів.

А тепер перерахуємо основні позитивні наслідки створення запроєктованої на перспективу Ул`янівської СЗГ.

1) по-перше, спочатку буде забезпечений бездефіцитний баланс гумусу на площі 5717.6 га, а у перспективі нарощування його вмісту, що за інших рівних умов потягне за собою зростання врожайності сільськогосподарських культур;

2) по-друге, будуть створені 208 нових робочих місць, з яких на тваринницьких об'єктах 147 і у виробництві продукції зернофуражних та кормових культур 61. Разом з тим будуть створені робочі місця у підрозділах промислової переробки сільськогосподарської сировини, підрозділах виробництва будівельної продукції, підрозділах виробничої та соціальної інфраструктури у розрахунку вісім на одне з 208 нових робочих місць;

3) по-третє, в Ул`янівській СЗГ буде щорічно вироблятися:

- молока $2730*6=16380$ тонн;

- живої ваги вибрактованих тварин 416 тонн;

в тому числі зверхремонтний молодняк у віці 20 днів, реалізований у м`ясний підкомплекс СЗГ 125 тонн;

- звичайного гною 38500 тонн, або біоорганічного добрива 30800 тонн;

- біогазу – 1,54 млн м³. Цієї кількості достатньо для виробництва 960 тонн дизельного палива, або близько 9,0 млн кВт.годин електроенергії.

Цілково зрозуміло, що перераховані вище обсяги продукції будуть одержані на виході перероблюючої підсистеми перспективних крупних високотехнологічних тваринницьких комплексів лише за умови якісного маркетингу та менеджменту. Все це дозволить сформувати повноцінні фонди оплати праці зайнятих на них працівників та фонди відрахувань на розвиток соціальної сфери Ул`янівської сільської агломерації.